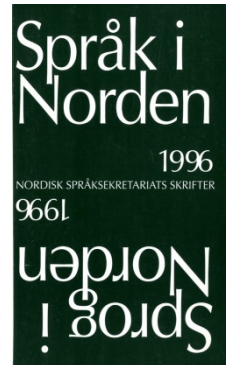

Sprog i Norden

Titel: Den finska litteraturen i Sverige – språkvård och status
Forfatter: Satu M. Gröndahl
Kilde: Sprog i Norden, 1996, s. 73-89
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Den finska litteraturen i Sverige – språkvård och status

Av Satu M. Gröndahl

I allmänhet anser man inte idag att skönlitteraturen ingår i språkvårdens sfär. I beskrivningarna av den finska, eller för den delen sverigefinska språkvårdens uppgifter (Moisander 1980, Grönros 1981, Räikkälä 1995), utelämnas skönlitteraturen och författare som målgrupp. I en artikel som behandlar de olika målgrupperna för den finska språkvården nämner Esko Koivusalo (1980:33) uttryckligen författare som en kategori språkbrukare som faller utanför språkvården:

En viktig grupp förblir utanför all språkvård – författare. Deras uppgift är att skapa nya [språkliga] modeller, skildra den rådande verkligheten med färska uttryck. De varken önskar eller behöver råd från språkvårdare.

Beskrivningen avser dock uppenbarligen inte all 'litteratur', utan 'ordkonst' som definieras som en relativt autonom del av språket, som har vissa språkligt-estetiska normer som är signifikanta för just detta system, litteratur (se t.ex. Wellek & Warren: *Theory of Literature* 1962/1942). Litteraturens språk i ovanstående citat är sålunda åtskild från allmänspråket som anses vara det primära målet för språkvården.

Om man däremot definierar begreppet 'litteratur' på ett sätt som omfattar texter som är skrivna på det s.k. allmänspråket – hur flytande begreppet än är – har man vidgat litteraturbegreppet samt målgrupper för språkvården till att omfatta litterära genrer som arbetar- och amatörlitteratur samt en del av populärlitteraturen. Generaliserande kan man säga att de nämnda genrererna har flera kännetecken som närmar dem mera till allmänspråket än till den s.k. ordkonsten.

Då en stor del av den sverigefinska litteraturen faller inom kategorierna arbetar- eller amatörlitteratur, är det förståeligt att kritikerna och språkvårdarna har behandlat även språk- (vårds)frågor i sin kritik och analys av den sverigefinska litteraturen. Det normativa betraktandet av språket samt forandet av den språkliga standarden är överhuvud vanligt under sådana historiska brytningstider, då kollektivet medvetet skapar sin identitet med hjälp av språket (Bartsch 1987:249–250, Dorian 1994).

Språkvården och litteraturen under 1800-talet

I den finska språkvårdens historia finns det en avgörande period, det nationella uppvaknandet under 1800-talet, då litteraturens språk fick stor politiskt betydelse och språkvårdare konfronterades med och även försökte forma litteraturens språk. Finland präglades i hög grad av de nationalistiska strömningarna från Europa under 1800-talet. Finska nationalisterna anammade Hegels uppfattning om språkets roll i den dialektiska resan mot fullständigt medvetande om det egna väsen. Man fastslog folkspråkets betydelse och skapade en nationell litteratur på dess grundval.

Efter att Sverige hade förlorat Finland till Ryssland 1809 började nationen Finland ta form. Under 1800-talet försvarade man i Finland den separatistiska politiken gentemot Ryssland med hjälp av den nationella kulturen. Utvecklingen av skriftspråket, språkvården samt utformningen av den finskspråkiga litteraturen har varit i högsta grad en nationell angelägenhet i Finland. Det tvetydiga men än idag vedertagna begreppet 'de nationella vetenskaperna' är ett arv från denna intensiva period under 1800-talet, då man lade grunden till de inhemska vetenskaperna såsom finsk historia, fennistik, inhemsk litteratur och folkloristik. Begreppet och dess relevans har dock väckt debatt (ex. Mettomäki 1995).

Nationalismens politiska program grundlades i Finland av senatoren och filosofen Johan Wilhelm Snellman (1806–1881). I sitt verk *Staten* (1842) formulerade Snellman de förutsättningar och mål som en nationalstat skall grundas på :»[...] ett särskildt språk redan innebär och förutsätter en egendomlig

national bildning [...]» (Snellman 1842:11). Snellman (1895:233) var medveten om litteraturens propagandistiska värde och i en bokrecension gör han en ironisk anmärkning om litteraturens tillstånd i 1850-talets Finland: «Man gör ihärdigt grammatiker; men man eger en ringa litteratur.»

I början av seklet hade det kommit ut flera verk om det finska språket, bl.a. Jac. Judens *Försök till utredande affinska språkets grammatik* (1818), Reinhold von Beckers *Finsk Grammatik* (1824) och Gustav Renvalls *Finsk språklära* (1840).

Den finskspråkiga skönlitteraturen kom igång på ett mera betydelsefullt sätt först under 1870-talet. Det var framförallt August Ahlqvist (1826–1889), språkforskaren och språkvårdaren, som under 1870-talet kritiserade och även angrep den gryende finska skönlitteraturen. Ahlqvist fördömde och hånade – med många samtidas tysta samtycke – bl.a. den första betydelsefulla finskspråkiga romanen, Aleksis Kivis *Sju bröder* (1870). Ahlqvist ansåg att språket i *Sju bröder* var undermåligt och att den råa, ohyfsade, omoraliska romanen inte gav en rättvis och representativ bild av det finska folket. Dessutom, skriver Ahlqvist (1874:41), hade Kivi «[...] gjort sina första alster på svenska språket [...]» – en omständighet som uppenbarligen ansågs tala emot honom. Ahlqvist (1874:50) avslutade sin recension (som han själv kallade för 'granskning') med att göra en anmärkning om Aleksis Kivis mentala hälsa: «[...] de [Kivis skildringar] är enkom regellösa hägringar av ett förstånd som har hamnat på villovägar, hägringar som en människa i sina sinnes fulla bruk inte på något sätt kan säga vara frambringade av konst.»

Yrjö Varpio (1993:116) talar om Ahlqvists språkliga och estetiska värderingsgrunder och hans 'språkliga kod' i samband med läsandet av litteratur. Detta innebär att läsarens förhållningssätt till det litterära verket i väsentliga delar präglas av verkets språkdräkt. Detta sätt att tolka och uppfatta litteratur var en produkt av behovet att skapa ett enhetligt skriftspråk. På så sätt var det en tidsbunden del i diskussionen som handlade om utformandet av en nationallitteratur. Frågan var, vilken litteratur och vilka delar av folket (och på vilket sätt) skulle representera den finska kulturen.

Paralleller i argumentationen

I viss mån påminner debatten om den sverigefinska minoritetens ställning och kultur om den argumentation som användes för att propagera för finska folkets rättigheter under 1800-talet. Idag används samma sorts retorik och idéhistoriska resonemang för att definiera det egna språkets och litteraturens betydelse för den sverigefinska minoriteten. Den historiska och samhällsliga situationen är förstås väldigt annorlunda. I stället för nationellt självbestämmande talar man i Sverige idag om kulturautonomi, minoritetsstatus, rätt till utbildning och service på finska etc. Nedan ges några synpunkter på sättet att definiera och behandla den sverigefinska litteraturen under de två sista decennierna, i synnerhet med tanke på litteraturens symbolladade värde i den finska kulturdebatten.

Den sverigefinska minoriteten, vilken idag uppgår till ca 443 000, började på allvar att profilera sig och sin kulturella identitet under 1970-talet (uppgiften om sverigefinnarnas antal: RSKL-lehti 4/1995). I antalet ingår andra generationens invandrare. Den stora inflyttningen hade skett under 1960-talet, och under det följande decenniet grundades flera intresseorganisationer, däribland Riksförbundet för Sverigefinska Skribenter (1975) och Sverigefinska språknämnden (1975).

Då den sverigefinska minoriteten började sin litterära produktion under 1970-talet, fäste man stora förhoppningar på den. Osmo Hormia (1976:10), professor i finska språket och finsk kultur vid Stockholms universitet och därtill första ordförande i Sverigefinska språknämnden, befäste den sverigefinska litteraturens uppgift: «Den sverigefinska befolkningsgruppens framtid är i hög grad avhängigt av vilka resultat våra författare når.» Parallellen med den snellmanska, finsk-nationella argumentationen från 1800-talet är slående.

Processen som ledde fram till formandet av Finland som nation under 1800-talet har framställts som en idéhistorisk parallell till den finska befolkningens situation i dagens Sverige. Matti J. Korhonen, en sverigefinsk aktivist och kulturdebattör skriver i sin artikel VähemmistökySYMYS kulttuuripoliittisena ongelmana [Minoritetsfrågan som ett kulturpolitiskt dilemma]: «Historien vittnar om hur det nationella uppvak-

andet, alltså medvetandegörandet av den nationella identiteten har alltid varit bundet till språket.» (Korhonen 1979, i svensk övers.).

Det finns en tendens att i hegelsk-snellmansk anda ifrågasätta framtiden för ett kollektiv som inte frambringar högklassig kultur. Majjaliisa Jokinen (1994) nämner i sin artikel om den sverigefinska kulturen, att för minoriteter är konst och konstens kommunikativa funktion «en fråga om livet och döden.» I det svenska «klanglösa rummet [---] stympas och invalidiseras först [det sverigefinska] språket, med språket det som skall uttalas, med uttalanden identiteten, med identiteten allt annat. Jag menar verkligen *allt* [...]».

De kraftiga uttrycken med extrema alternativ för sverigefinnarnas språk och kultur (liv - död, allt - ingenting osv.) utgör ett intressant exempel på det känslomässiga sättet, med vilket man ibland bemöter den sverigefinska minoritetskulturen i hemlandet Finland. Artikeln publicerades i tidskriften *Kanava*, som fram till året 1973 hette *Suomalainen Suomi* (Det Finska Finland). Tidskriften publiceras av bl.a. Suomalaisuuden Liitto ry. (Finskhetförbundet) och Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö (Stiftelse för högskola- och vetenskapspolitik). Man kunde nämna flera exempel på utslag av den historiska finsk-nationella retoriken i debatten om den sverigefinska minoriteten i Sverige idag.

Förra seklets slagord och mål inom språkvården «finskan bör utvecklas till ett kulturspråk bland övriga kulturspråken, i synnerhet vid sidan av svenskan», kommer även den fram i följande citat om den sverigefinska språkvården:

Den sverigefinska språkvårdens viktigaste och mest ansvarsfulla åliggande är att ansvara för, att det finska språket i detta land skall kunna fungera *som ett fullvärdigt kulturspråk* på samhällets alla områden.
(Hormia 1981:6, kurs. här)

Kampen om det finska språkets och den finska kulturens duglighet och rättigheter fortsätter, nu inom svenska rikets gränser. Men har den historiska, finsk-nationella argumentatio-

nen värde som förklaringsmodell och arbetsredskap vid analys av den sverigefinska minoritetens kultur?

Den språkliga koden i receptionen av den sverigefinska litteraturen

Den pågående språkvetenskapliga diskussionen (se Lainio 1995) om sverigefinskan, debatten om finskans ställning i Sverige och kraven på minoritetsstatus för den finsktalande befolkningen bildar en förväntningshorisont för den sverigefinska litteraturen som i mångt och mycket påminner om debatten under 1800-talet. Därtill påverkas förväntningshorisonten av det sverigefinska kollektivets status i de omgivande majoritetssamhällen. Språkliga argument som påminner om Ahlqvists språkliga kod i läsandet av skönlitteratur förekommer också idag i samband med värderandet av den sverigefinska litteraturen.

Härnedan behandlas några språkliga argument som anknyter till den språkliga koden vid recensioner av den sverigefinska litteraturen. Därtill fäster jag uppmärksamheten på recensioner i vilka man tydligt försöker styra skribenter, t.ex. med att ifrågasätta verkets tema eller värde som en relevant beskrivning av invandrarernas liv. De språkliga kommentarerna är naturligtvis en ofrånkomlig del i litteraturkritiken. Jag har dock under flera år uppmärksammat både det stora antalet språkliga kommentarer samt ibland deras polemiska ton i receptionen av den sverigefinska litteraturen. Kritikerna verkar i själva verket agera som inofficiella språkvårdare för denna minoritetslitteratur. Själv har jag också recenserat sverigefinska böcker. Språkliga argument som behandlas här fanns även i mina egna artiklar.

Mitt material består av 40 recensioner och större presentationer av den sverigefinska litteraturen under åren 1976–1994. I materialet har ingått recensionerna i den sverigefinska kulturtidskriften *LIEKKI* under åren 1984–1994 och några bredare artiklar i *Helsingin Sanomat*. Därtill har jag använt mig av både i Sverige och i Finland utkomna tidningar (bl.a. *Demari*, *Ruotsin Suomalainen*, *Näköpiiri*). Under ovannämnda period har största delen av den sverigefinska litteraturen uppkommit. Ofta brukar begreppet 'sverigefinsk litteratur' avse den litterära pro-

duktionen som påbörjades under 1970-talet. Förlagsverksamheten för utgivning för sverigefinsk litteratur kom igång 1975 då man grundade förlaget Finn-Kirja. Därefter har ett antal andra förlag grundats, bl.a. Kirjakone, Mungo-Kirja och EDI-COM. Idag kan man uppskatta den sverigefinska litteraturen till c:a 150–200 titlar. Antalet beror naturligtvis på hur man definierar sverigefinsk litteratur.

Undersökningen är långtifrån fullständig varken när det gäller material eller metodik; syftet är att peka på riktlinjer samt att ge underlag för fortsatt diskussion. Följande frågeställningar diskuteras:

1. På vilket sätt används den språkliga koden i mottagandet av den sverigefinska litteraturen?
2. Vad har detta för konsekvenser för värderandet av texterna?
3. Vilka är problemområden inom den sverigefinska litteraturen för språkvårdare?
4. Vilket samarbete förekommer mellan den officiella språkvården och de sverigefinska skribenterna?

Hälften negativa kommentarer

I materialet hade mera än hälften (24) använt språkliga kriterier för att värdera de sverigefinska verken. Det stora antalet värderande kommentarer tyder på att språkliga kriterier har en betydelsefull funktion i receptionen av den sverigefinska litteraturen. Negativa omdömen om språket fanns i 16 recensioner, positiva omdömen i 8.

De positiva omdömena för sitt språkbruk fick i första hand etablerade författare som även hade anknytning till de riksfinska eller rikssvenska förlagen, som Arja Uusitalo, Kati Laine-Sveby, Klaus Viking och Marja Räihä.

Det fanns även blandat negativa och positiva omdömen i vissa artiklar. I jämförelse med riksfinska normer såg man negativt på den sverigefinska litteraturens språk, men samtidigt kunde man värdera dialog skriven på sverigefinsk positivt. Den lexikala interferensen – användandet av svenska ord – kunde ses som ett positivt stilistiskt grepp. Även citatlån sågs positivt som stilistiska medel.

I de flesta recensionerna har recensenten nämnt att boken

hade behövt hjälp med språkliga och stilistiska korrigeringar och ibland framförs önskemål om språkgranskning. Flera recensenter har framhävt att stilistiska missar utmynnar i oavsiktligt komisk effekt. De språkvårdsfrågor som nämns i artiklarna torde vara bekanta för alla finska språkvårdare. Man nämner bl.a. rättskrivningen som ett problem: stavning, sammansatta ord och skiljetecken tycks vålla problem. Nomen- och verbböjning samt objektskasus är återkommande inslag i recensionernas anmärkningar. Substantivsjuka nämns i några artiklar. Liknande iakttagelser har gjorts av Maijaliisa Jokinen i undersökningen *Siellä kykenee svenskaamaan ja finskaamaan* (1984). Jokinens arbete hör inte till den litterära receptionen och den har inte behandlats i samband med recensionerna.

I de positiva kommentarerna kunde man omtala rättskrivningens normenlighet med adjektiv som används vid betygsättandet och kommenteringen av skoluppsatser: «berömlig» eller «flytande». Verket kunde även vara skrivet på «förträfflig finska».

De mest frekventa anmärkningarna görs på svecismer och användandet av klichéartat och gammalmodigt bildspråk. Diskussionen om svecismer har en lång, språkpolitiskt laddad historia i den riksfinska språkvården och är ett återkommande ämne i språkvårdspublicationer. Några utpekade svecismer i mitt material visade sig vara feltolkningar av kritikern. Professor Erik Andersson nämnde i det Nordiska språkmötet 16.9 1995 i Köpenhamn, att även finlandssvenska manuskript hade korrigerats felaktigt vid förmodade finlandismer, dvs. finsk påverkan på finlandssvenskan. Den ofta förekommande kritiken på bildspråket får sin förklaring i att många av de recenserade verken var diktsamlingar.

I tre recensioner som innehöll negativa språkliga kommentarer gjordes anmärkningar på ordvalet. De uttryck som kritiserades negativt var talspråk, dialektala uttryck eller svordomar. De karaktäriserades som «fula ord», «oanständiga», «omoraliska», «olämpliga» och «demoraliserande». Valet av ord är förstås en stilistisk fråga, och min avsikt är inte att påstå att det i den sverigefinska litteraturen (som i all litteratur) inte skulle förekomma stilistiska missar. Här försöker jag dock i första hand att ge en bild om värderingarna i litteraturkritiken.

Recensenterna kunde ha en negativ attityd till händelserna som skildrades i verket och den «dåliga bilden» som förmedlades av sverigefinnar. Sverigefinnarnas liv hade enligt en recensent skildrats så att det till största delen bestod av «att svära, supa, snaska, skrika, må dåligt». Om författaren kunde den sverigefinska litteraturen som sämst bara berätta att han «mådde dåligt».

En sjuklig kultur?

Den sverigefinska litteraturens språk presenteras i första hand i förhållandet till riksfinskan och de rådande språkvårdsnormerna i riksfinskan. Utan jämförelsematerial från riksfinska bokrecensioner är det förstas svårt att bestämt uttala sig om huruvida antalet språkliga kommentarer är större beträffande den sverigefinska litteraturen. Det detaljerade och utförliga, ibland affekterade, sätt som recensenterna använder sig av i sina kommentarer om språket tyder emellertid på att en exceptionell vikt hade fästs vid just språkliga frågor. Det lär inte finnas många litteraturkritiker vare sig i Finland eller i Sverige som gör sig besväret att namnge och analysera 10–15 olika grammatiska fel i en litterär recension!

Kritikernas metaforer i det här sammanhanget är stundtals hämtade ur sjukhusvärlden. Man talade om litteraturens «bristtillstånd», «barnsjukdomar» och «anemi». Bildspråket kunde vara «haltande», språket «invalidiserat» och det sverigefinska kollektivet led av «immunbrist». Texten kunde jämföras med en polioskadad som «släpar sig fram». Även om sjukdomsmetaforer endast användes i några artiklar, utgör de en intressant aspekt i betraktandet av den sverigefinska litteraturen. Det fanns även exempel på att man ifrågasatte författarens mentala hälsa.

Ett ofta citerat omdöme i den sverigefinska debatten är Pentti Saarikoskis (1980:112-113) uttalande i samband med en tävling som arrangerades för sverigefinska amatörskribenter under 1970-talet. Även Saarikoski använde en sjukdomsmetafor då han undrade om de sverigefinska skribenterna var «någon slags handikappade», eftersom man enligt honom tillämpade lindrigare omdömesskala på deras texter än brukligt.

Något tillspetsat kan man säga, att de sverigefinska skribenternas språk och den sverigefinska litteraturen som helhet framställs ibland som yttringar av en sjuklig kultur. Sjukdomsmetaforer har man tidigare använt sig av vid analys av riksfinska språket bl.a. då man har beskrivit de främmande språkens, i synnerhet svenskans, påverkan på det finska skriftspråket. Martti Rapola (1963:131, kurs. här) karakteriserar detta på följande sätt i sin artikel om den finskspråkiga prosans begynnelsestadium:

Vårt skriftspråk fick redan vid sin födsel *ett sjukt arv*, som det inte kunde återhämta sig ifrån innan hela folkets skolgång hade förändrats till att ske på modersmålet, dvs. först under de sista decennierna av 1800-talet.

Finns det en tendens att uppfatta finska språkets varianter och en ny finsk kultur utomlands – speciellt i Sverige – som sjuka och degenererade former av finskheten? För en sådan tolkning talar även några artiklar om sverigefinskan (Leppäkoski-Räinä 1976, Sahlman-Karlsson 1986). Det är betecknande att i det senaste standardverket bland ordböcker över finska språket, *Suomen kielen perussanakirja* (1992), förses uppslagsordet 'sverigefinne' med följande exempel: «*Sverigefinnarnas språksvårigheter*».

Den sverigefinska litteraturen och den officiella språkvården

I samband med grundandet av den Sverigefinska språknämnden påtalade Bertil Molde (1975:295), att Språknämnden kommer att ha något av ett Janus-ansikte; ena ansiktet vänt mot Finland, det andra mot Sverige. Nu, två decennier senare kan man konstatera att arbetsuppgifterna har ständigt ökat och fältet expanderat. Inom den sverigefinska språkvården har man fäst uppmärksamhet på den sverigefinska litteraturen, även om något systematiskt språkvårdsarbete inte har gjorts. Man har dock bl.a. granskat sverigefinska skribenternas texter. Skribenterna har deltagit i språkvårdskurser och i Riksförbundet Sverigefinska Skribenternas tidskrift, *LIEKKI*, har man i två omgångar gett ut fortlöpande språkvårdsspalt.

Litteraturkritikern Hilja Mörsäri påbörjade en språkvårds-
spalt i *LIEKKI*s andra nummer 1981, och artiklarna fortsatte
även under följande år. Den Sverigefinska språknämndens
sekreterare Paula Ehrnebo presenterade sin språkvårdsserie
Suomen kielen koukeroita i första numret av 1995. Därtill har
man behandlat språkvårdsfrågor i sporadiska artiklar, t.ex. dis-
kuterade Hely Leppäkoski-Räinä svecismer i tidskriftens allra
första nummer från året 1976. I artikeln nämndes det bl.a. att de
finska invandrarnas språk är inte längre ren finska och att deras
språk börjar degenerera från det ögonblicket de anländer till det
nya landet.

Enligt en undersökning om Sverigefinska språknämndens
telefonrådgivning under åren 1984-1985, gällde nästan 89 %
av frågorna språkliga problem som uppkom i arbetslivssituatio-
ner (Ennab 1985). Då så gott som alla sverigefinska skribenter
är hobby skrivare, kan man förmoda att skribenterna inte har
ingått i denna grupp. Bland de resterande 11 % kan det ha fun-
nits skribenter. Några stora användare av Språknämndens tele-
fonrådgivning tycks skribenterna inte vara. Dock finns det
uttryckliga önskemål om skribentkurser med språkvård (Korpi-
mäki 1989).

De normer som rekommenderas för sverigefinsk litteratur
följer riksfinska språkvårdsnormer. Flera kritiker, däribland
Osmo Hormia, är däremot ense om att språkvarianten sverige-
finskan kan och bör användas i dialogen. Som språkvårdare ger
Hormia (1981:6, kurs. här) två råd för sverigefinska skribenter:

Den berättande texten borde i alla väsentliga avseenden
bibehållas i *en nutida finsk dräkt* och den borde bli nyansri-
kare. *Dialogtexten* borde i realistiska invandrarskildringar
så nära som möjligt ansluta till de varianter av *det sverige-
finska talspråket* som författarna själva säkert är förtrogna
med.

Principen skulle alltså vara samma som Väinö Linna – och
flera därtill - har använt sig av. Linna använder konsekvent dia-
lekt eller idiolekt i *Okänd soldat* i soldaternas repliker. Den
sverigefinska skribenten kan dock inte lämna sitt manus till

språkgranskning av en expert i dialektologi, som Väinö Linna gjorde – sverigefinskan är under omformning och de språkliga karakteristika ännu inte definierade.

Snellman och Linna i resväskan

Det är uppenbart att man har på olika sätt lagt en innebörd i den sverigefinska litteraturen som fenomen (både i Sverige och Finland) som går långt utöver innehållet i de individuella verken. Den sverigefinska litteraturen har laddats med förhoppningar om att höja minoritetens status och att skapa en stark minoritetsidentitet. Den sverigefinska litteraturen och i synnerhet dess mest amatörmässiga del har fått träda i svaromål i en diskussion, där den har en starkt symbolisk men i realiteten en ytterst marginell roll.

Att den finsk-nationella retoriken har följt med de finska emigranterna över Bottenviken är naturligt. Redan i det allra första numret av *LIEKKI* (1/1976) presenterades en bred kulturdebatt, där bl.a. Osmo Hormia diskuterade hur den sverigefinska litteraturen skulle definieras och vad den bör formas till i framtiden. Skulle den bli en arvtagare till den nationella finska litteraturen eller formas till en särpräglad sverigefinsk litteratur med eventuellt inslag av arbetarlitteratur?

Ett stående element i debatten om den sverigefinska litteraturen har varit efterlysningen av Den Stora Invandrarromanen. (bl.a. Sällberg 1989, Uusitalo 1994). Väntan på ett betydelsefullt litterärt verk under en period då ett kollektivs kultur är i sitt begynnelsestadium är av gammalt ursprung. En ivrig recensent skrev om Aleksis Kivi med hänvisning till Messias: «Han [Kivi] var en så synnerligen historisk händelse att en insiktsfull profet borde ha kunnat förutspå hans ankomst.» (Ahlqvist 1874:40) Finska folket har också i färskt minne *Kalevalas* (1849) dynamiska påverkan på den nationella diskussionen.

De nationella trauma som har satt sina spår i den finska litteraturen såväl som i den finska mentaliteten är inbördeskriget året 1917 och vinter- och fortsättningskriget under åren 1939–1944. Dessa nationella tragedier har man lyckats om inte hela i alla fall lindra med sådana verk som F.E.Sillanpääs *Det fromma eländet* (1918), Väinö Linnas *Okänd soldat* (1954) och tri-

login *Högt bland Saarijärvis moar, Upp trälar och Söner av ett folk* (1959–1962). Alla dessa verk har skildrat finska folkets uppkomst, dess genesis, och de har haft inflytande på nationens självuppfattning, tolkningen av den förflutna och även utsikter för framtiden.

Den finska historien bär djupa spår av nationallitteraturen. Ett viktigt drag i det finska kulturklimatet har varit tron på litteraturens förlösande, läkande, helande – man frestas att säga schamanistiska – kraft. Då Pentti Saarikoski, en av de största finska poeterna, låg svårt medtagen på sjukhuset före sin bortgång 1984, skickade premiärminister Kalevi Sorsa ett telegram till Saarikoski: «Bli frisk, vi behöver dig.» Mia Berners (1985:389) kommentar till händelsen innehåller en skarpögd iakttagelse avseende skillnader om litteraturens betydelse i Finland och Sverige: «Hastigt snuddar jag vid tanken: skulle Olof Palme sända ett sådant telegram till Sonnevi, i ett motsvarande läge?»

Varför har de litterärt högstående verk som har skildrat den sverigefinska invandrarens liv, som Hannu Ylitalos trilogi eller Martta Matinlompols *Vem känner morgondagen...* (1976), inte kvalificerat sig som De Stora? Även om det litterära mottagandet har varit positivt har den sverigefinska publiken inte anammat dessa verk som identitetsbärande symboler. Tron på ordets helande makt finns kvar, men en minoritets tillvaro och verklighet låter sig inte idag bemästras med litterär produktion. Litteraturens roll har förändrats, men inte de förväntningar på den som är inbyggda i den finska identiteten. Förekomsten av nationell litteratur i Finland uppbackades av djuptgående politiska och ekonomiska förändringar i samhället, som har befrämjat finska språkets ställning bl.a. i form av tillgång till finskspråkiga skolor. Detta är få sverigefinska barns privilegium idag.

En annan sak är, att de moderna, individualistiska och feministiska verk som Arja Uusitalos *Meren syli* (1992) eller Asta Piironens *Kestomadonna ja naisensyöjä* (1994) inte duger till att markera en etnisk grupps identitet. Båda verken tillhör den sverigefinska litteraturens elitklass och de är jämbördiga med riksfinsk kvalitetslitteratur. Dessa verk saknar dock den egen-

skap som tycks vara ett måste för nationallitteratur: det maskulina, episka berättandet.

Är det fult att vara sverigefinsk författare?

Det förekommer samma typ av stigmatisering av den sverigefinska litteraturen som av den sverigefinska språkvarieteteten (Lainio1988). Den sverigefinska litteraturen har definierats i första hand som amatör- eller arbetarlitteratur, även om den innehåller estetiskt och litterärt sett högklassiga verk.

I översiktliga artiklar och andra arbeten om sverigefinsk litteratur har man ofta koncentrerat sig på Finn-Kirjas produktion (Jokinen 1978, Mörsäri 1980, Gröndahl 1984, 1985), även om den sverigefinska litteraturen kan ses i större perspektiv. Bland Finn-Kirjas produktion finns flera verk som inte överstiger amatörnivå, dock långtifrån alla. Marjaliisa Pynnönen (1991:100-105) ger också en vid definition av den sverigefinska litteraturen i sin avhandling *Siirtolaisuuden vanavedessa* (1991).

De mest kvalificerade sverigefinska författare har nästan undantagslöst valt att ge ut sina verk på större förlag i Finland. En följd av stigmatiseringen torde vara att författare undviker att bli klassificerade som sverigefinska författare. En av de mest lovande finskspråkiga författarna i Sverige, Asta Piironen, valde enligt egen uppgift att inte medverka i författarantologin *122 sverigefinska skribenter*, utgiven 1995 av Riksförbundet för Sverigefinska Skribenter. Piironen debuterade året 1994 på det riksfinska förlaget Like.

En annan konsekvens av stigmatiseringen är förnekandet av existensen av en specifik sverigefinsk kultur. Så har den sverigefinska kulturen och litteraturen skildrats i många sammanhang av bl.a. Antti Jalava, vars produktion paradoxalt nog kan ses som prototyp av finsk invandrarlitteratur. Jalava skriver på svenska och han har sett sin produktion som en del av den svenska litteraturen.

Jalavas avoga inställning till den sverigefinska kulturen kan delvist förklaras med förlusten av sitt modersmål, vilket han vid flera tillfällen har uttryckt med följande ord: «På grund av olyckliga omständigheter skriver jag på svenska.» Även Nina

Kaltiala, som debuterade 1993 med den kritikerrosade romanen *Midsommar*, är uppvuxen i Sverige och skriver på svenska. Språkvalet har uppenbarligen inte varit en smärtfri process för Kaltiala heller. Vid en intervju under hösten 1995 nämnde Kaltiala: «Som 8-åring beslöt jag att aldrig tala finska.»

Språkbytet äger förstås inte alltid rum under lika traumatiska omständigheter. Idag tycks det dock finnas ett tredje alternativ utöver de av Hormia skissade framtidsutsikterna för den sverigefinska litteraturen, nämligen övergången och assimileringen in i den rikssvenska litteraturen. Det vore vanskligt att påstå, att den enda legitima grogrunden för den sverigefinska litteraturen är eller bör vara den riksfinska litteraturen eller invandrarlitteraturen, men det är alltid alarmerande då man vill förneka sin anknytning till en självklar referensgrupp.

Den seglivade, ibland häftiga debatten om den sverigefinska kulturen och litteraturen vittnar om den ambivalens som en minoritetskultur väcker i immigrantlandet men också i utvandringslandet, i synnerhet i en ung nation i vars tillkomst den nationella kulturen har spelat en viktig roll. Om den sverigefinska invandrarlitteraturen behandlas i den riksfinska (national-) litteraturens kontinuum och man strikt tillämpar en estetisk-normativ värderingsskala kan det ge upphov till litteraturkritik som varken tar hänsyn till denna litteraturs olika genrer eller genrespecifika drag. Kritikens förmedlande och tolkande värde samt den analytiska nivån kan bli lidande.

Den intressanta frågan om betydelsen av den sverigefinska litteraturen och dess reception hos en bredare läsarekrets kan inte behandlas i detta sammanhang. Idag fäster nog många politiskt intresserade sverigefinnar åtminstone lika mycket förhoppningar på EU:s och EBLUL:s (The European Bureau för Lesser Used Languages) uttalanden om minoriteternas rättigheter i Europa än någonsin på invandrarlitteraturen. Debatten om den sverigefinska litteraturen är för den delen inte betydelselös. Diskussionen ger uttryck för värderingar om den sverigefinska minoritetens identitet och status definierade både av sverigefinnarna själva och av majoritetssamhällena. Slutligen återspeglar debatten den pågående processen om formandet av den finska minoritetens framtid i Sverige.

Översättningar från finska texter S.M.G.

Litteraturförteckning:

- Ahlqvist, A 1874: Seitsemän Veljestä. Kertomus, tehnyt A. Kivi. *Kielitietär*. Tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta. Toim. Aug. Ahlqvist. 6. vihko. Helsinki.
- Bartsch, R 1987: *Norms of Language*. Theoretical and Practical Aspects. Singapore.
- Berner, M 1985: PS. *Anteckningar från ett sorgeår*. Kristianstad.
- Dorian, N.C 1994: Purism vs. compromise in language revitalization and language revival. *Language in Society* 23. USA.
- Ennab, H 1985: Puhelinneuvonnan tutkimus. *Kieliviesti* 1985:3-4.
- Gröndahl, S 1984: Suomalainen siirtolaisrunous Ruotsissa. Ymmällä kahden kulttuurin välissä. *Helsingin Sanomat* 15.5.1984.
- 1985: Bilden av invandringen i den sverigefinska lyrikens spegel. *Finska språket i Sverige nr 26*. Stockholm.
- Grönros, E-R 1980: Kielitoimiston tehtävät. *Kieliviesti* 3/1981.
- Hormia, O 1976: Ruotsinsuomalainen runous. *22 ruotsinsuomalaista runoilijaa*. Helsinki.
- 1981: Finskan i Sverige och språkvården. *Finska språket i Sverige* [nr?]. Stockholm.
- Jokinen, M 1978: Näytetään svenskeille! Siirtolaiskirjallisuuden arvoja ja asenteita. *Helsingin Sanomat* 29.10.1978
- 1994: Mikä se on, joka on ja ei eli ruotsinsuomalaisen kulttuurin arvoitus. *Kanava* 4/94.
- Koivusalo, E 1980: Kielenhuollon kohderyhmät. *Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon*. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 2. Toim. Heikki Paunonen, Riitta Koivumäki. s. 25-33
- Korhonen, M.J. 1979: Vähemmistökyseymys kulttuuripoliittisena ongelmana. *LIEKKI* 3/1979. [finns i svensk övers.]
- Korpimäki, S 1989: Kun pohja on saatu - mitä sitten? *LIEKKI* 2/1989.
- Lainio, J 1988: Vi är icke halvspråkiga, vi vill icke bli enspråkiga, låt oss därför vara kaksikieliga. *Kieliviesti* 2/1988.
- 1995: Ruotsinsuomesta ja sen muutoksista. *Kieliviesti* 1/1995.
- Leppäkoski-Räinä, H 1976: Ruotsinsuomen ruotsalaisuuksia. *LIEKKI* 1/1976.
- Mettomäki, S-L: [esipuhe] *Kansallisten tieteiden henkilökalenteri 1995*. Helsinki.
- Moisander, P 1980: Informationsskrift från Sverigefinska språknämnden. Ruotsinsuomalainen kielilautakunta. Sverigefinska språknämnden. *Sverigefinska språknämnden*.

- Molde, B 1975: Nordiskt språksamarbete och sverigefinsk språkvård. *Virittäjä* 3/1975.
- Mörsäri, H 1980: «De spontana tankarna är alltings A och O» - sverigefinnarnas diktböcker. *LIEKKI* 1/1980.
- Pynnönen, M 1991: *Siirtolaisuuden vanavedessä*. Tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956-1988. SKST 542. Tampere.
- Rapola, M 1963: Mikael Agricola ja suomenkielisen proosan alku. *Suomen kirjallisuus II*. Keuruu.
- RSKL-lehti 4/95. I *Suomen silta*. *Finlandsnytt*. *Suomi Bridge* 4/95.
- Räikkälä, A 1995: Menneiltä vuosilta. *Kielikello* 1/1995.
- Saarikoski, P 1980: *Asiaa tai ei*. Keuruu.
- Sahlman-Karlsson, S 1986: Aikuisten kieli ja kielenhuolto. *Kieliviesti* 2/1986.
- SKST *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia*. Helsinki.
- Snellman, J.W 1842: *Läran om staten*. Stockholm.
- 1895: *Samlade arbeten*. Sjunde bandet. Bedömanden, recensjoner och anmälanden. I *Inhemska litteratur*. Helsingfors.
- Sällberg, A 1989: Den har redan skrivits! *LIEKKI* 4/1989.
- Uusitalo, A 1994: Nyt riisun naamioni. *LIEKKI* 1/1994.
- Varpio, Y 1993: August Ahlqvist ja 1800-luvun puolivälin kielellinen lukukoodi Suomessa. *Suomen kieli, Suomen mieli*. Toim. Jaakko Anhava. Suomi 171. Pieksämäki.
- Wellek, R & Warren, A 1962 (1942): *Theory of Literature*. Third edition. New York.

Övriga källor:

- Jokinen, M 1984. *Siellä kykenee svenskaamaan ja finskaamaan*. Havintoja [sic.] siirtolaiskirjallisuuden kielestä. Suomen kielen sivulaudaturtyö. Helsingin yliopisto.
- Kaltiala, N 1995: Intervju på Finlandshuset. Bokens dag 21.10 1995.
- Piironen, A 1995: Telefonsamtal med Asta Piironen 6.9 1995.